

היא באה כרי לטול מן הרמויות את שלמותן האנושית ואפילו את זהותן הבוררה. אנו עוקבים אחרי מעשישכורה אלה בקושי ובכעס. שמאס מפריע לנו ליהנות מסיפורו בכונה ובדיון. מחדי גיסא מטאטא הפרעה זו את האגרסיביות שלו כלפינו, הקוראים הישראלים היהודים, שלהם הועיד את סיפורו. הרי הוא נייה ליהודים הללו ליהנות מתאור רצוף ואינטגרלי של אותה חברה ערבית, שהם, היהודים, הרסו את שלותה והכריתו את האותה התמימה. מהאידך-גיסא, מבטאת ההפרעה את תחושת העליונות שלו ביחס לקרובים העניים והתמימים שהניח אחריו בכפרו. שלמותם האנושית נשללת מהם לנכות התייחסו המדרוניסטי של העולה המוכשר, המשכיל והמנוכר, שחטעלה מהם במידה הרבה, עד שגם בשעה שהוא עושה עימם חסד-שליאמת רשאי הוא לקטע מהם איכרים-איכרים, להרכיב את ראש האחד על כיתפי האחר, לחבר רגליים מגוף אחד לגוף אחר, להרכיב לאחור, להפתיע ולהדהים ולגלות בדרך זו את קיסמה של אמנותו. שמאס אינו נח ואינו נרגע קודם שהוא מצליח להפוך את רמויות הכפריים הערביים ל"חומר" סיפורי, לרייטה תיאורית, שנוח לאכול אותה בסכין ובמזלג של סיפורת המערבית בת זמננו. ככל אלה אין כרי לחפות על הלכאנטיניות הבלתי-מכוונת, השלילית (להבדיל מן הלבאי) טיגיות החוביות שעליה ריכזה ו'אקלין' כהנוי ז'ל' לבאנטיניות שבקבלת חוויית המוצא של חובי הלבאנט ותרכותו ושבתהמודדות ישרה וישירה עימה, המבצבצת מכל פינה בערבסקות כמיש-פטיים מעין:

אטל שגם כאן עמדתי אכול ספקות, משל הייתי מהלך עקב מהסס בצד אגודל, מתחרט. שמא אני דש בעקבי זכרונות עבר רחוק, שהודחקו במשך שנות גלות את תהום השגיה, והנה באבתח סקרנות אני חותך בהווה המבוהל דיו להוציא מתוכו את לענת השנים (עמ' 33).

כאן ניצל לפנינו שמאס כמי שקרא יותר מדי מיראות וז'ל ופריק ספר האגדה (יראו העמיתים הישראלים-היהודים מי מטיב לשלוט בלשונם העברית) כמו גם יותר מדי רומאנים צרפתיים בניגונים אנדלמים. מהאן המשל הייחודי, "העקב בצד אגודל" והד"ש בעקבי" מצד זו, וה"אכול ספקות", "תהום הנשיה" ולענת השנים" מן הצד השני.

לא, דומה שאנטון עדיין לא עבר את כל הדרך שניטל עליו לעבור עמדה ישרה בפני עולמו המודחק במשך "שנות גלות" רבות. הוא עדיין לא אכל והיפנים דההצורך את לענת השנים". משום כך עדיין לא השתחרר מאותה צחיחות רותנית, צחיחותו של העקור והמנוכר. גם בחזירתו אל עולם ילדותו הוא הולך לקראתו על קביים — איובה, ורם-התודעה, מעברים אסוציאטיביים, מיתוס דקוראטיבי ("התנגול האש") — הולך שכולו הידוס ונפילות. שמאס העניק לנו רומאן ישראלי, מודרני, שהמוסריות שבו אינה אלא ביטוי של מבוכה ושל חוסר מחוייבות אינטלקטואלית וריגשית כלפי המציאות שהוא מתאר. אומנם, המבוכה וחוסר המחוייבות הינם "אותנטיים" (במובן זה, שהם מבטאים את המצב הרוחני האמיתי של הסופר); אבל מוגבלות אותנטי טיט עדיין היא מוגבלות; מהדגם, שאולי אין היא הכרחית. עבודה נפשית מאומצת, חתימה בלתי נלאית למודעות עשויות לשחרר את שמאס ממנה ביצירותיו הבאות. לכך צריך לפלל; שכן, למרות כל הפגמים, מתרממת בערבסקות אפשרות של סיפורת ארץ-ישראלית מן המעלה הראשונה. ימים יגידו אם יעמד בשמאס הכוח הדרוש לשם מימושה של האפשרות הזאת. שירי תהילה של מבקרים חלושיהבנתה בארץ ושל אינטלקטואלים אמריקניים חסודים, המטים אהבתם לנרכאי פלסטי (הספר ייצא לאור בקרוב בארצות-הברית בהוצאת הארפר אנד ראו היוקרתית). לא יסייעו לו בעבודה הקשה שעורה לפניו.

דן מירון

מנחם

הסכנה השמאלנית

יש אנשים בארץ שלא שמעו על מילחמת לבנון? בארץ אולי לא. אבל כסיפורת העברית נראה שיש. אלה עוד עורכים את חשבונה של מילחמה אורורה זו על אלפי קורבנותיה במשגים של "שירה פוליטית" מול "אמנות צרופה", סקסטים מצויינים, ראיים להגנה" מול "הצפה צפויה" של "סקסטים שמקומם בסל" מחזות היוצרים, פוליפניה אידיאלית אמיתית" מול מחזות שזכות-אבות לא עמדה להם והם, אוסף קלישאות מדרוה, שכל מאמר בינוני בעיתון מעימק מעבר לדות.

במאמר בינוני מעמיק בעיתון (העיר, 27.6.86) יוצא הפרופסור מנחם פרי, שנתפנה לצורך זה לשעה מענייניה החיוניים של הסיפורת העברית, להגן על האמנות הטהורה מפני "גסות הנפש" של הסיפורת שאותה הוא מכנה — ממש כאותם רוני מילוא, מיכה רייטר, הרם תעסה-גילור או אליהו עמיק — בכינוי הגנאי הידוע "שמאלנית". הסכנה העיקרית בהשקפה לתרבותנו אינה, בעיני הפרופסור הנכבד, בהשחתה של מערכת-השלטון בישראל, כביעור מערכת המישיפט וגורמות החיים הצביריים, כי אם ב"גראפומניה" של יב, במחזאות ש"כל נאום של (אריק) שרון מעמיד אותה בצל" וב"שורות חבוטות" של "אחרוני המשווררים" או בלשון ההכללה הפוליטית הגרולה: "השמאלנות משחיתה את האמנות".

אריק שרון, המהר והדראמות של עיל כימת החיים, ותלמידו החבר כהנא היו בלי ספק חותמים על כך.

לא תמיד כאלה היו פני הרברים — נאנח המרצה שיצא מתוך השק בנוסטאלגיה. היו ימים שבהם שלטו ידיו, חנוך לוין ומאיר ויזלטיר, שליטה בלביעוריים בזירה הסיפורתית-הפוליטית, על הללו יכולת לסמוך שיכתבו את "הסיפורת הפוליטית האמיתית", זו שתמציחה "פוליפניה אידיאלית אמיתית" עריכה לאותננה שבנינים ואין כל סכנה שתשבש את "חופש התהליכים הפנימיים, האמיתיים, של תרבות היה ועשירה".

לרוע המזל באה מילחמת-הלבנון — מדבריו של פרי משתמע כי זו לא באה לעולם אלא כדי לקעקע את ההגמוניה של ויזלטיר ולוין — והחלה "ההצפה הצפויה": מאות כותבים, סופרים ומשווררים בעלי מוניטין עם טירונים וסתם אנשים רגישים שחשו צורך להגיב, אנייטיטעם עם גסירות, שלומי-אמוני הכנופיות הסיפורתיות שלנו עם "בלתי-מגויסים", טובים ורעים, כאלה היונקים באינפוזיה את דם המציאת של המוזה הפוליפנית וכאלה שזו עוד לא זיכתה אותם בביקורייבית, המון גדול-רוב, התוצאה: ירירת שערים ומנוסה מבהלת של רבייה-הטכנית והרוקחים המרופלמים של מוסרתיה של אותה בדידות מזהירה שממנה הגיחו, שהרי לא אנשים כמותם יסתכנו במעורבות בהמון.

פרי אינו מגלה לנו מדוע נפקד ברשימת הללו, שזכות ראשונים עומדת להם, שמו של עמוס עוז — ראש וראשון, כמדומה, לסופרים המגיבים בעיקבות מילחמת-ששת-הימים, או מדוע אינו מזכיר כלל את שמו של ניסים קלדרון, מי ש"העמיד מישה סדורה כמעט של סיפורת במקשר פוליטי, או של אבות ישורון, מי שהיה בין חשובי מכשירי הכלים לכתיבה צמודה, ז'ורנאליסטית לכאורה, מתעדת לכאורה, ומה בדבר דן מירון, נורית גרץ, ועמדת קינן" כדי לנקוב רק כמה שמות — מדוע ייגרר חלקם שלהם בספרות סיפורת וביקורת המבקשות להן הקשרים חברתיים-פוליטיים?

האם באמת מן הצדק להטיל את כל קולר העוולה הנוראה על שייכמם של יב, מונדי, שרמון?, מחבר מלך ישראל (שאינו נזכר בשמו) וזיחה אמיר? והרי אפילו שמו של כותב רשימה זו אינו נזכר בין חלוצי הפושעים המוקעים אל עמוד הקלון של הלוצי המשת הכוכבים וארבעת המזלגות! האם זה באמת רק משום שבין השנים 1967 ו-1977 עשה ה"גל בחו"ל וכמעט שלא פירסם דבר, ולפיכך לא יכול היה לכתוב שירים "פוליטיים" גם אילו ביקש לעשות זאת?

וגם זה: מדוע לא תיזכר במקום הזה גם סיפורת המחאה — סיפורת מחאה לכל דבר — המתחילה להיכתב בידי בני ערות-המירח (ואם תרצו: גם אמנות המחאה שלהם)? ומה בדבר הסיפורת הערבית הנכתבת בישראל והפרקים המתייחסים לבעיה הערבית כסיפורתנו העברית? האם כך יאה לצמצם את הדיון בסיפורת ובאמנות המכונה פוליטית, ובסיפורת ובאמנות המכונה שמאלנית, בגבולות כמה שירים טובים חפות או יותר וכמה מחזות, בהם גרועים באמת — ממש כפי ששירי ויזלטיר ומחזות לוין עשויים להיות גרועים באמת — ואשר כבר זכו בקיתונם של צוננים אפילו מעל דפי מדור "פוליטי" זה (ראה הביקורת על מלך ישראל של סוכול או על שירי רמי דיצני)?

לא, דומה שכל המבקש להתחקות אחר שורשיהם ומגמת פניהם של תהליכים כסיפורת מוטב שאכן יתייחס אליהם כאל תהליכים, על כל המשתמע מכך, תחת להמיר את הפרספקטיבות של הללו בטרמינולוגיה המופרת השאולה מבית הגננים של הכנופיה הסיפורתית: גראפומאני, עיוות, סילוף, אוטומט משומן, רדוד, ילד מקלל את הגננת, שורות חבוטות, פאמפלט, מטופש, פרימיטיבי, גסות-נפש, חרמות, מוקצה, מגוחך, חשבונאות, וכ'ו וכ'ו. מי שזכא לדרוש כנגד "חשבונאות קטנונית"

מוטב שיפושפשי יהייה כמעשיו שלו עצמו, כרי לוודא כי לא רבק גם בו שמץ, או יותר מזה, מאותו אבק חשבונאות קטנונית שהוא מחפש בזולתו. שאם לא כן, קיים חשש שייאמר עליו כי לא הסיפורת הפוליטית היא שהטרידה אותו ממנוחתו, כי אם — שוב, ולא בפעם הראשונה — הפוליטיקה הסיפורתית.

וכן, מי שמבקש לגלות את המניע האמיתי להתקפה אמיתית זו על "ההקשר הפוליטי" של השמאלנות האמיתית, המשחיתה כל חלקה טובה, מוטב שייחך לאותיות הקטנות של הרשימה שלפנינו ויקרא את הרברים באיסי: בישראל של ימינו, אם אתה איש סיפורת — אתה אוטומטית אמור להיות נגד השב"כ, אסור לך לחבב ולהעריך אישית את פרס השומר שאתה מחנף אליו).

הנה המרצע. כלומר, לא דווקא הגנה על אמנות-לשמיים וערכיה המקודשים. תנוח דעתו של מנחם פרי. אם חשקה נפשו דווקא להיות בעד השב"כ ולהכבד ולהעריך אישית את שימתן פרס — שני דברים שאכן נראים כימים טרופים אלה כאחד — מובטחני שאיש לא יפריע לו בכך. רצונו של אדם — אי-כבודו.

באותה מידה לא יאלץ אותו איש לאהוב את שירי יב או "לשים את המילחמה בצנזור ובפוליטיקאי בקריטריון עליון". מובטחני שגם יוסף מונדי וגם יהושע סובול, כמו גם מחברי נטושים וקרמבו בעורף האוליב, רשמו לפניכם כי אל להם "לצפות לעזרה" מאיתו של עורך סימן קריאה.

אחרי הכל, מי שאין לו "מערכת סינון ושיקול פנימית" — איש לא יוכל לכפותה עליו מבחוץ. גם לא המאפיה השמאלנית הידועה לשימצה.

ולעצם העניין, מובטחני כי הסיפורת העברית — בניגוד להערכתו הקודרות של הפרופסור פרי — חזקה וחלימה דייה כרי להבחין בין טוב ורע, בין אופנה קיקיונית לבין מחאה אותנטית, בין יצירה לבין "אקספרמנטים אחרים", כדרך שהשכילה להבחין בין גילויי חז'אדנביזם המיפלגתי שבבעבר לבין גניפי הכנופייתיות והרעות-החלולות הכרוכות בה בהווה.

אחרי הכל, היא לא נולדה עם ויזלטיר וחנוך לוין, ונראה שאף נגזר עליה כי תשרוד גם אחריהם, כשהיא נכתבת בידי סופרים (משוררים, מחזאים וגם סופרים-מבקרים מסוגו של מנחם פרי עצמו), ולא בידי מיוח"צים ויח"צניגים.

כן, עיקר שכתתי נער הייתי וגם (כמעט) זקנתי ועדיין אינני מבין מה ההבדל בין גסות נפש פוליטית לגסות-נפש שאינה פוליטית, כלומר, מה ההבדל בין הגסות המיוחסת לאותה חיה אמיר לבין זו המופגנת בשורות הבאות שמצאתי בחוברת האחרונה של סימן קריאה: "רבע שעה לפני מותו / ביצבץ הזין שלו / מבין הסריגים המרובבים; / מה שפעם צמח לתיפארת ועשה אותי" וגו', אכן, ביצבוצ הזין של האב הגוסס מבין הסריגים המרובבים אינו — יש לקוות — אקט פוליטי, אבל מה בינו לבין

הידרדרות המצב בבתי-המישיפט, בהכריו על התערעורת הנורמות, המטרות והתפיסות אצל חבריו השופטים, דומה כי איש לא יטיל ספק במהימנותו ואיש לא יתכחש לחומרת המשמעות הנחשפת בהאשמותיו. במאמר ארוך וחרף, המתפרסם בדבר תחת הכותרת "הזירות סיפורת", ובאיצטלה של ערמדינה, מוקיע המבקר אורציון ברתנא את המיפלת התרבותית הקרויה "ביקורת הסיפורת", תוך שהוא מצביע על מה שהוא מתאר כחוסר-תכלית, היעדר-כיוון ולי-קוייחשיות חמורים יותר, למעשה, מדובר בפגמים שהם נכחינת סוד גלוי בקרייטי-ספר שלנו, אף כי הכל ממתנים באור-רוח ליום בו יפורסמו מסקנות, ועודת בייסקי" אשר תבדוק את ההפקרות בתחום זה.

בקריאה נרגשת וברטוריקה גבוהה של נביאי זעם, פונה ברתנא אל עמיתיו המבקרים דן מירון וגרשון שקד, אל אנשי העיתונות הסיפורתית בני ציפר ויורם ברונבסקי, ואל רבים אחרים אותם "שח" להוכיח, ודרוש מהם בלשון בוטה: "העמיתו תכלית לקריאתיכם בסיפורת, הסבירו לצורך מה אתם באים אל יצירה, אל חלק יצירה או אל יצירות רבות, מה מטרתכם. מה מצאתם בטקסט ומה רציתם למצוא בו. ובשם מה אתם מברכים ולשם מה אתם מדברים. חוסר התכלית המוצהרת בביקורת איננו רק חוסר אידיאה; הוא גם חוסר משמעת שגורם לאו דווקא לפוריות יצירתית, אלא לעיתים קרובות לשרירותיות של כל דאליס גבר וגם לשינאת-חנם". אכן, דיברי תוכחה של נביאי-זעם אמיתי. ברתנא ממשיך בלהט ומאשים את חוקרי-הסיפורת (ואולי מוטב לומר הגינקולוגים של הסיפורת) בחשיבה טכנולוגית, בניתוח תבנית ובגישה מרעית הורה לרוח היצירה, ובלשונו: "בניתוח התבנית אין שום-גישה תכליתית-אידיאלית ליצירה, והוא תרגיל של חשיפת סדר, לוגוס, באירגון היצירה, ללא התייחסות רצינית לסדר זה".

באשר המבקר מאקדמיות יתירה וממלאכותיות, הוא חש באינסטינקט כי אין הביקורת מסוגלת להיות יצירתית יותר מהיצירה עצמה, וכאשר המבקר השאפתן מעמיד עצמו תחת היוצר, נחשפת העקרות ונחשף האבסורד כולו. למותר לציין כי קריאה תכליתית מושלמת עשויה שתתקיים רק בקריאה אינפורמציה ולא בקריאה דיכרי שירה.

עוד הוא קובע, בקשר לגישות הפגומות המתגלות לדעתו בניתוח התבנית, ש"עם כל הפתיחות הפילוסופיות שיש בהן, (הן) מהוות קודם כל לגיטימציה לתפישות-נונסנס של הסיפורת כמישחק תורת ההכרה או בלינגוויסטיקה", וקיומן בעולם אקרימי אינו אלא "סימפטום לתרבות של מבוכה ובלבול".

בכל זאת יש לשים לב כי ברתנא, המתמקד בתופעות השליליות מהוויות המיקצועית בלבד, נמנע מלהזרות, ואף נזהר מלהצביע, על גילויי השחיתות שנשפתחו לענף הביקורת, כגון כיתיות, חשבונות אישיים, שוחד, רישעות

מנחם פרי ויוסף מונדי (בחולצה הכהה): לא לצפות לעזרה

לשמה וכו'. כאן אף הוא מצטרף בקפדנות לקשר השתיקה שבין עמיתיו המבקרים. ואף על פי כן יש לברך על הופעת רשימה זו, המהווה מן הסתם תגובה למאמר-שיריו תעמולתי ובלתי-מוסרי שפורסם בידי מבקר אחר, יוסף אורן, לפני כחודשיים במסוף מעריב. תחת הכותרת "תשובה לחורפי הביקורת", מאמר שבו ננזפו אלה המעזים להתלונן על ההפקרות בתחום זה. עד כה התלוננו רק קוראים, סופרים ומשווררים. האם יתוספו אליהם ובעיקבות אורציון ברתנא, גם המבקרים עצמם?

שמעון צמרת

ביצבוצים רומים בשירה הפוליטית? דבר זה נשגב מביתית. אני לתומי סברתי כי שיר הוא שיר הוא שיר הוא שיר — בין פוליטי ובין שאינו — כדרך שזין וכו' וכו'.

בתוך זך

תרבות

מוספים ספרותיים

כאשר קם שופט ומתלונן בפומבי על